

К. С. Міщенко,
к. н. держ. упр., доцент кафедри публічного управління та адміністрування,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, м. Київ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УКРАЇНІ

K. Mischenko,
PhD (Public Administration), Associate Professor in the Department
of Public Administration at Ukrainian State Employment Service Training Institute, Kyiv

WAYS OF IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL AND LEGAL MECHANISM OF SOCIAL PROTECTION OF INTERNALLY DISPLACED AND WELL-BEING CHILDREN IN UKRAINE

Діяльність інституту соціального захисту з його соціальними службами, що діють в Україні на різних рівнях управлінської вертикалі, їх здатність забезпечити належний рівень захисту та оперативно надавати соціальну допомогу й послуги новій, найбільш соціально вразливій категорії громадян — дітям з числа вимушених переселенців із зони АТО, розглянуто з точки зору організаційно-правових засад реалізації державної соціальної політики.

Окреслено правову базу з питань соціального захисту дітей з сімей вимушених переселенців, розглянуто інфраструктуру функціуючої в Україні системи соціальних служб, що опікуються інтересами дітей, типологію установ і закладів системи. Розглянуто діяльність соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, окремі проблеми їх функціонування. Запропоновано бачення можливих напрямів удосконалення організаційно-правових засад соціального захисту дітей-переселенців.

Activity of institute of social defence with his social services that operate in Ukraine on the different levels of administrative vertical line, their ability to provide the proper level of defence and operatively to render a social help and services noviy, to the most socially vulnerable category of citizens — children from a number force migrants from the zone of ATO, it is considered from the point of view of організаційно-правових principles of realization of public social policy. A legal base is outlined on questions social defence of children from families of force migrants, the infrastructure of the functioning in Ukraine system of social services that care of interests of children, typology of establishments and establishments of the system, is considered. Activity of social dormitories is considered for children-orphans and the children confined paternal caring, separate problems of their functioning. Vision of possible directions of improvement of організаційно-правових principles of social defence is offered.

Ключові слова: права дітей, соціальний захист дітей, соціальні служби у справах дітей, діти-переселенці, установи й заклади соціального захисту дітей-переселенців, соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Key words: rights for children, social defence of children, social services in matters of children, children-migrants, establishments and establishments of social defence of children-migrants, social dormitories for children-orphans and the children confined paternal caring.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Під час будь-яких докорінних змін у суспільстві однією з найуразливіших категорій громадян є діти, потреба в соціальному захисті яких у такі періоди значно зростає. Особливої гостроти це питання набуває в період військових дій, які ведуться на території проживання дітей та їх сімей. Така проблема постала, на жаль, і для України. Анексія Криму, війна на Донбасі суттєво вплинули на життя сімей з дітьми, переважна частина яких задля збереження життя й здоров'я змушені були прийняти рішення про переселення до інших регіонів України, де немає військових дій.

За даними статистики міжнародних організацій (ООН, ЮНІСЕФ) [1] від конфлікту на Донбасі постраждали по-

над 5 млн громадян, з яких 1,7 млн або 34 % — це діти. Більше 150 тис. або майже 97 % від чисельності усіх дітей Донецької та Луганської областей переселені із зони конфлікту. Станом на 01.05.2015 р. (дані ВООЗ) у ході війни на Донбасі загинули більше 70 дітей, понад 200 з них отримали поранення, а ще частина дітей стала напівсиротами (за даними Мінсоцполітики понад 2 тис. дітей втратили одного із батьків). А для тих, хто залишився неушкодженим, виникла необхідність покинути свої помешкання з налагодженим побутом, медичним обслуговуванням, освітою й переїжджати на нове місце проживання. Перед дітьми-переселенцями та їх сім'ями водночас постала низка проблем побутового, психологічного, правового, соціально-економічного характеру. За таких умов сім'ї

переселенців з дітьми зіштовхуються з подвійною травмою: по-перше, виникає необхідність нівелювати стрес, пов'язаний з переживаннями під час перебування у місцях ведення бойових дій; по-друге, треба побороти стрес, пов'язаний з необхідністю адаптації до нових умов проживання, навчання. Нагальними для цієї категорії населення стають потреби у соціальному захисті, соціальному супроводі, соціальній адаптації, психологічній і правовій допомозі. Неналежа увага до забезпечення прав дитини, фізична та психологічна травматизація дітей, знищення сімейних і соціальних зв'язків, формування ненависті через загибель батьків чи опікунів, зниження якості медичних, освітніх, соціальних послуг, що неминуче породжується в умовах збройних конфліктів, призводить до викривленого сприйняття дитиною навколишнього світу, підміни ідеалів, що у майбутньому може вплинути на зростання дитячої злочинності, безпритульності, криміналізації суспільства.

Зазначене обумовило актуальність обраної для дослідження теми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про незгасаючий науковий інтерес дослідників до інституту соціального захисту, актуальних проблем реалізації державної політики у цій галузі, пошуку оптимальних для України моделей організації діяльності державної системи соціального захисту, визначення ефективних методів і механізмів управління у цій сфері. Питання соціального захисту населення досліджували Н. Борецька, В. Бульба, В. Гошовська, І. Гнибіденко, М. Кравченко, Е. Лібанова, О. Макарова, Б. Надточій, А. Нечай, В. Новіков, О. Новікова, О. Палій, О. Пищуліна, Т. Семігіна, В. Скуратівський, Л. Ткаченко, В. Толуб'як, А. Халецька, О. Черниш, П. Шевчук, О. Яременко, В. Яценко та ін.

Важливе місце серед наукових досліджень відведено питанням соціального захисту дітей, їх прав і свобод, які проводили І. Горобець, І. Доля, З. Кияниця, Л. Кривачук, М. Кравченко, Ю. Павленко, М. Ребкало, С. Толстоухова, Ю. Харченко, І. Цибуліна та інші науковці й практики. Теоретико-правові аспекти становлення, розвитку й функціонування прав дитини досліджували Б. Андрушин, Н. Оніщенко, Н. Крестовська. Проблеми захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту вивчали Л. Волинець, О. Кочемировська та інші дослідники.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження системи соціального захисту та соціальної допомоги дітям-переселенцям із зони АТО та їх сім'ям з точки зору стану функціонування організаційно-правового механізму соціального захисту та пошук можливих шляхів його удосконалення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Охорону дитинства в Україні визнано національним стратегічним пріоритетом [2]. Виходячи з концепції забезпечення найкращих інтересів дитини, основними задачами державної соціальної політики України відносно дітей визначено:

дотримання принципів Конвенції ООН про права дитини;

забезпечення реалізації конституційного права дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист;

сприяння розвитку дітей у сприятливому сімейному середовищі, запровадження сімейних форм виховання дітей;

сприяння усиновленню, влаштуванню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування під опіку, піклування до дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей;

забезпечення соціального супроводу, соціальної адаптації, надання інших видів соціальних послуг з метою посилення соціального захисту дітей.

Для реалізації пріоритетних завдань в Україні за роки незалежності сформовано потужну правову базу з питань соціального захисту дітей. Правові гарантії їх соціальної захищеності закріплені в Конституції України, Сімейному [3] та Цивільному кодексах, в низці інших законодавчих актів. Це, зокрема, закони України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" (24.01.1995 р.) [4]; "Про охорону дитинства" (26.04.2001 р.) [2]; "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю" (27.06.2001 р.) [5]; "Про попередження насильства в сім'ї" (15.11.2001 р.) [6]; "Про соціальні послуги" (19.06.2003 р.) [7]; "Про забезпечення організаційно-правових умов захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" (13.01.2005 р.) [8].

Заходи щодо соціального захисту дітей знайшли відображення в актах Президента України (Указ від 22.10.2012 р. № 609 "Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року"), у державних програмах (Загальнодержавна програма "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року" від 13.04.2011 р.).

Прийнято постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, наказів центральних органів виконавчої влади, до компетенції яких віднесено питання соціального захисту дітей. Ними регулюється правовий статус, визначаються порядок, умови діяльності, нормативи фінансового, матеріально-технічного, кадрового забезпечення соціальних інституцій, покликаних забезпечувати реалізацію прав, свобод і законних інтересів дитини.

Проте в ряді законодавчих і нормативно-правових документах відсутня категорія дітей, соціальна уразливість і потреба в соціальному захисті якої спричинена фактором вимушеного переселення з місць проживання, де розпочалися воєнні дії. У той же час військові дії на сході України спричинили потужну хвилю міграції населення, яке з метою збереження власного життя та життя своїх близьких і рідних, зокрема, дітей, вимушено переселялося до регіонів України, де війни немає. Переважну більшість переселенців зі сходу становлять сім'ї з дітьми. Категорію вимушених переселенців поповнили також діти, чиї батьки або загинули в результаті військових дій, або загубилися чи зникли і місце їх перебування невідоме, чи вони перебувають у стані такого сильного психо-емоційного стресу, що перестали належним чином виконувати свій батьківський обов'язок. Діти-переселенці стали для України новою уразливою категорією населення, яка у першу чергу потребує соціального захисту й соціальної допомоги. За таких обставин значно посилюється необхідність чіткого функціонування системи соціального захисту з його соціальними службами, здатної оперативно реагувати на зростаючі потреби у соціально-правовому, соціально-економічному захисті та різних видах соціальної допомоги й послуг [7]. Гостро постала потреба у негайному вирішенні питань щодо належної захищеності дітей-переселенців, забезпеченні їх добробуту, створенні відповідних правових, організаційних засад, забезпеченні захисту життя, здо-

ров'я дітей з числа вимушених переселенців, їх соціальної й психологічної реабілітації [1].

У межах організаційно-правового механізму соціального захисту переселенців, формування якого розпочалося з перших днів вимушеної еміграції населення з Донецької та Луганської областей, держава визначила головними наступні завдання щодо підтримки сімей з дітьми та дітей-переселенців, які прибували в інші регіони:

переведення державної соціальної допомоги за місцем фактичного проживання (перебування) дітей або первинне її призначення;

виплата допомоги при народженні (усиновленні) дитини, самотнім матерям, опікунам та піклувальникам, дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства, малозабезпеченим сім'ям;

тимчасова допомога на дітей, один з батьків яких ухильється від сплати аліментів; надання юридичної, психологічної та соціальної допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, опікунам, піклувальникам, прийомним батькам та батькам-вихователям; супровід сімей переселенців з дітьми, які потребують допомоги.

Засади державної соціальної політики щодо захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб в Україні знайшли відображення у прийнятому в жовтні 2014 р. Законі України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" [9], в інших законодавчих і нормативно-правових актах, які охоплюють своєю дією дітей-переселенців з їх сім'ями. Реалізацію положень законодавства відносно внутрішньо переміщених осіб (далі — ВПО) забезпечують центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Центральним органом виконавчої влади у сфері формування та реалізації державної політики й головним координатором роботи з сім'ями, дітьми та молоддю з числа переселенців із зони проведення антитерористичної операції (далі — АТО) визначено Міністерство соціальної політики (далі — Мінсоцполітики), яке тісно взаємодіє з цих питань з іншими ЦОВВ.

Зокрема центральний орган виконавчої влади у сфері міграції (Державна міграційна служба України) реєструє місце перебування ВПО, вносить відомості про них до Єдиної інформаційної бази даних; за відсутності документів, що посвідчують особу та її громадянство, здійснює ідентифікацію ВПО; оформлює, видає, обмінює, продовжує строк дії документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України, за місцем фактичного перебування ВПО; сприяє возз'єднанню сімей ВПО шляхом надання їм інформації про фактичне місце перебування членів їх сімей.

Міністерство охорони здоров'я реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я ВПО та їх дітей, забезпечує надання медичної допомоги, організовує медичне обслуговування, здійснює комплексні заходи щодо санітарно-епідеміологічної безпеки за місцем перебування ВПО та їх дітей.

Міністерство освіти і науки несе відповідальність за створення умов для здобуття дітьми із сімей переселенців дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої освіти; координує діяльність місцевих органів управління освітою в частині забезпечення ними реалізації права на освіту, формування мережі дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних та професійно-технічних закладів освіти, формує з урахуванням кількості ВПО державне замовлення на підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації фахівців, робітничих кадрів, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів.

На рівні місцевих органів виконавчої влади відповідальність щодо соціального захисту дітей-переселенців та їх сімей покладено на місцеві державні адміністрації та служби у справах дітей (останніх в Україні понад 700). Крім соціального захисту дітей, вони, спільно із уповноваженими органами Національної поліції, запобігають дитячій бездоглядності та безпритульності.

Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та їх відповідні структурні підрозділи організують для ВПО з дітьми прийоми, безоплатне (до 1 місяця) харчування, надають їм безоплатну правову, медико-психологічну допомогу, різні види соціальних послуг; надають у тимчасове користування житлові приміщення або соціальне житло, придатні для проживання, сприяють одержанню гуманітарної та благодійної допомоги. До їх компетенції віднесено ведення обліку, формування Єдиної інформаційної бази даних про ВПО, реєстрація місця їх фактичного перебування, влаштування дітей, які мають батьків, а також дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дошкільні, загальноосвітні навчальні заклади державної форми власності, спеціальні установи і заклади соціального захисту дітей. Їх обов'язком є організація роботи медичних закладів щодо надання дітям-переселенцям необхідної медичної допомоги.

На базовому рівні управління (територіальні громади) соціальний захист, соціальний супровід, соціальну адаптацію дітей-переселенців забезпечують заклади соціального обслуговування, підпорядковані Мінсоцполітики. Їх роботу координує спеціальна соціальна служба (далі — Служба), яку передано до Мінсоцполітики у результаті реорганізації у 2011—2012 роках Державної соціальної служби у справах сім'ї, дітей та молоді.

Структурні підрозділи Служби опікуються розгалуженою мережею закладів, що надають дітям-переселенцям різноманітні соціальні послуги, спрямовують роботу місцевих і регіональних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які організаційно та методично забезпечують діяльність дитячих соціальних закладів, надають інформаційні послуги, соціально-правову допомогу. Серед нових повноважень згаданих центрів — соціально-психологічна підтримка учасників АТО, ВПО, їх сімей і дітей, організація надання цим вразливим категоріям громадян соціальної допомоги. Центри відповідальні за раннє виявлення сімей, дітей, молоді з числа переселенців, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, за створення прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, соціальний супровід, соціальну та психологічну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування тощо.

Типологія закладів соціального обслуговування дітей-переселенців на місцевому рівні достатньо різноманітна і представлена такими інституціями:

соціальні центри матері та дитини (можливість постійного перебування одного із батьків, переселених із зони АТО, з дитиною до 3-ох років);

центри соціально-психологічної допомоги (працюють цілодобово, надаючи притулок дітям-переселенцям; за необхідності можуть відкривати стаціонарне відділення, максимальний термін перебування дітей — до 1 року);

центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями;

центри соціальної реабілітації дітей-інвалідів (приймають дітей-інвалідів до 18 років та дітей до 2-ох років, які мають ризик отримати інвалідність. Працюють в амбулаторному режимі, за необхідності можуть створюва-

ти стаціонарне відділення, мають виїзні реабілітаційні бригади, що здійснюють соціальний і педагогічний патронат за місцем проживання дітей-інвалідів із родин переселенців, які мають тяжкі форми інвалідності);

центри для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді;

центри ресоціалізації наркозалежної молоді (працюють у режимі денного стаціонару, можливість перебування до 6 год. на добу);

соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (соціальні послуги підтриманого проживання, соціальна адаптація та інтеграція).

Зазначені заклади утворюються місцевими органами влади, є юридичними особами, фінансуються, як правило, з місцевих бюджетів.

У системі служб у справах дітей, створених місцевими органами виконавчої влади й підпорядкованих їм, діють дитячі притулки, право на поселення до яких мають окремі категорії дітей-переселенців. Серед основних завдань притулків — соціальний захист дітей, які залишили сім'ю, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для нормальної життєдіяльності дітей, їх добробуту. Діти-переселенці у цих закладах забезпечуються харчуванням, одягом, взуттям, предметами для навчання і дозвілля, комунально-побутовими послугами згідно з нормативами, затвердженими Кабінетом Міністрів України. Лікувально-профілактична та санітарно-протиепідемічна робота у закладах проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), до яких також можуть бути влаштовані діти-переселенці з числа ВПО, є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю; надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування. Ці заклади функціонують у межах управлінської компетенції служб у справах дітей.

Особливі гарантії закон "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" надає дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, чисельність яких у зв'язку з військовими діями на Сході України значно зросла. За даними державної статистики в Україні проживає майже 103 тисячі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вони мають право на влаштування до спеціальних закладів для цієї категорії дітей (спеціальні заклади соціального захисту для дітей, соціальні гуртожитки тощо).

Соціальний захист, соціальний супровід, соціальна адаптація та соціальне обслуговування осиротілих і позбавлених батьківського піклування дітей-переселенців у соціальному гуртожитку здійснюється в межах законів України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" [8], "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю" [5], "Про соціальні послуги" [7]. Серед нормативно-правових актів, в межах яких безпосередньо організовується робота соціальних гуртожитків — Типове положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [10], Типові штатні нормативи працівників соціальних гуртожитків [11], а також інші законодавчі, нормативно-правові та методичні документи.

Напрями соціальної роботи з дітьми-переселенцями в соціальних гуртожитках достатньо різноманітні. Серед них:

Соціально-побутова допомога полягає у вихованні у дітей соціально-побутових навичок самообслуговування, передбачає створення умов для самостійного приготування їжі, навчання правильному прибиранню, догляду за житлом, приміщеннями загального користування, планування витрат бюджету.

Соціально-психологічна підтримка передбачає допомогу у подоланні дитьми-переселенцями подвійної психологічної травми, зумовленої стресом від перебування у місцях ведення бойових дій, а також, як результат, адаптації дітей до нових умов проживання, навчання. Психологічні травми відображаються на дітях-переселенцях, роблячи їх особливо вразливими, тому зростає потреба у посиленні індивідуального професійного підходу соціальних працівників, соціальних педагогів, іншого персоналу соціального гуртожитку до роботи з цією категорією мешканців. Завдання персоналу — створити для дітей-переселенців таке соціальне середовище й соціально-психологічний клімат, які б забезпечували не лише добробут, а й збереження їх психічного здоров'я, всебічний фізичний, психоемоційний, інтелектуальний розвиток. Працівники закладу мають спрямовувати свою діяльність на розвиток особистості дитини-сироти, переселеної із зони АТО, формування у неї стереотипів правильної поведінки, комунікативних навичок, впевненості у собі та позитивної самооцінки, уміння брати на себе відповідальність, усвідомлювати значення й наслідки своїх вчинків, планувати власне майбутнє, набувати навичок уникнення й розв'язання конфліктів.

Допомога у навчанні, працевлаштуванні полягає у інформуванні про професії, можливості здобуття освіти, перекваліфікації, працевлаштування в громаді, соціальний супровід працевлаштованих з метою закріплення на робочому місці.

Представництво інтересів дитини-переселенця, яка мешкає в соціальному гуртожитку забезпечується шляхом інформування про послуги, що надаються в громаді; клопотаннями перед різними організаціями, установами, закладами про надання дитині-переселенцю необхідних послуг, підтримкою дитини під час вступу до вищого навчального закладу.

Соціально-правова допомога передбачає консультування з питань трудового, цивільного, сімейного законодавства, пільг для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа; допомогу у складанні документів, формування навичок відстоювання своїх прав у межах правового поля; захист прав та інтересів дітей-переселенців у різних організаціях.

Допомога у підтримці, розвитку стосунків з особами, що належать до соціального оточення дитини-переселенця, яка не має батьків або позбавлена їх піклування й проживає в соціальному гуртожитку, передбачає збір інформації, вивчення соціального оточення дитини, організацію телефонних розмов, листування дитини з особами, які належать до її соціального оточення, визначенні наявних ресурсів та можливостей для відновлення або встановлення родинних стосунків, їх розвитку й підтримки, в тому числі готовність до цього самої дитини-переселенця.

Наведене свідчить про значний обсяг і важливість завдань щодо організації соціального захисту, соціальної опіки й допомоги дітям-сиротам з числа ВПО, які покладені на соціальні гуртожитки. Проте чинна нормативна база, відповідно до якої сьогодні працюють соціальні гуртожитки, застаріла. В її межах забезпечувати надання якісних соціальних послуг та впроваджувати індивідуальний підхід до соціальної роботи з кожною дитиною-сиротою з чис-

ла ВПО неможливо. Так, у штаті гуртожитків відсутні посади практичного психолога, юриста, фахівця з соціальної роботи. Немає там медичних працівників (ні медсестри, ні лікаря) зі спеціалізацією з дитячої психотерапії. Потребує приведення у відповідність до теперішньої системи державного управління у цій сфері Типове положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [10], де у пунктах 15 та 19 згадуються органи, які вже більше п'яти років як ліквідовані (наприклад, вже давно немає Держсоцслужби, Мінсім'ямолодьспорту, хоча вони значаться в документі). Доцільно внести зміни до даного Типового положення в частині збільшення граничних нормативів наповнення соціального гуртожитку (зараз там мають право проживати не більше 30 осіб), потребує коригування термін перебування в ньому дітей (на сьогодні — 3 роки). Мінсоцполітики вже давно мало розробити й затвердити кваліфікаційні характеристики посад (професій) та нові Типові штатні нормативи працівників соціального гуртожитку [11], однак їх донині немає. Необхідно вирішити питання оплати праці соціальних педагогів, які працюють у гуртожитках для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віднісши їх посади до педагогічних працівників з наданням відповідного статусу й соціальних гарантій.

Проведення такої нормотворчої роботи посилить спроможність соціальних гуртожитків забезпечувати належний рівень соціального захисту дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, вимушено переселених із зони АТО, поліпшуватиме стан їх добробуту.

ВИСНОВКИ

Дані, отримані в ході дослідження, дають підстави сформулювати наступні висновки.

1. Суспільство і держава, якщо вони зацікавлені у самозбереженні, повинні перейматися добробутом дітей-переселенців, їх безпекою, вихованням, можливістю повноцінного доступу до прав і свобод, гарантованих законодавством.

2. На сьогодні існує потреба в удосконаленні організаційно-правового механізму соціального захисту дітей, який варто доповнити новими складовими.

Криза зовнішнього оточення, сімейних відносин, що настає в результаті переселення сімей з дітьми із зони АТО, наносить їм глибоку психологічну травму. За таких умов значно зростає потреба цієї категорії громадян у психологічній допомозі, створенні сприятливого соціально-психологічного клімату та соціальної адаптації, професійному соціальному супроводі. Для реалізації цього завдання державі належить здійснити низку заходів щодо ресурсного підсилення окремих складових механізму соціального захисту, а саме: інституційного (необхідно удосконалити законодавство з питань соціального захисту дітей-переселенців, їх прав і свобод, слід зберегти заклади соціального захисту тощо); організаційно-функціонального (запровадження нових форм і методів соціальної роботи з дітьми-переселенцями у громаді); кадрового (перегляд штатних нормативів персоналу соціальних служб, що працюють з дітьми-переселенцями, з метою посилення їх професійної спроможності до надання якісних соціальних та адміністративних послуг); методичного (розроблення нової методичної бази про особливості роботи з дітьми-переселенцями та їх сім'ями).

3. Потребують організаційної підтримки з боку органів влади практична реалізація інноваційних форм соціальної роботи з дітьми-переселенцями в громаді, зокрема, наставництво [8, ст. 1], проживан-

ня в сім'ях патронатних вихователів [3, глава 20] (сприятиме всебічному розвитку дитини та її вихованню в сімейному оточенні), відкриття для дітей-переселенців та їх сімей, які не мають належних умов для проживання, індивідуальних рахунків, на які можливо адресно перераховувати благодійні внески на придбання житла.

4. Зростаюча потреба дітей-переселенців та їх сімей в окремих видах соціальних послуг, серед яких кризове консультування, корекція психічного стану та поведінки, безоплатна правова допомога, реєстрація місця проживання (перебування), отримання (відновлення) житла, допомога в оформленні документів, інформування з питань соціального захисту, актуалізують необхідність тверезого погляду органів влади на штатну чисельність працівників соціальних служб. В останні роки їх чисельність постійно скорочувалася: на сьогодні в результаті "реформування" системи соціальних послуг з 12 тисяч високоосвічених, професійно підготовлених фахівців із соціальної роботи, які працювали в системі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, залишилося 4 тисячі. Змінами, які було внесено до формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) між державним та місцевими бюджетами, припинено фінансування фахівців із соціальної роботи, які працювали у громадах на попередження соціального сирітства. Таке непередумане управлінське рішення призвело до руйнації діяльності інституту фахівців із соціальної роботи, на яких, власне, і покладалося основне навантаження щодо здійснення супроводу, реабілітації та надання допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. З цієї причини з 01.05.2014 р. значна кількість дітей і сімей залишилася без фахової психологічної та соціальної підтримки. В результаті, як свідчить статистика, на сьогодні кожна третя дитина в Україні потерпає від голоду, насильства в сім'ї [3], невиконання батьками своїх прав (батьківства). До вже існуючих негараздів додалися соціально-економічні наслідки збройного конфлікту на сході, що спричинило появу сімей ВПО з дітьми, які також потребують фахової соціальної роботи.

5. Безпека, захист життя й здоров'я дітей-переселенців, що залишилися без належної уваги з боку живих батьків, які з різних причин перестали виконувати свій батьківський обов'язок, мають бути законодавчо закріплені. Через обмежений контроль над своїм оточенням і власними силами діти-переселенці не можуть зрозуміти, що відбувається насправді. Тому для громадян, яким стала відома інформація про дитину-переселенця, позбавлену батьківського піклування, слід увести й законодавчо закріпити правовий обов'язок — негайно повідомляти місцеву службу у справах дітей або уповноважений орган Національної поліції про місце перебування такої дитини. Зазначене стане запобіжником вчинення насильницьких дій щодо дітей-переселенців та убезпечить їх від бродяжництва, дитячої безпритульності й бездоглядності, залучення до кримінальних угруповань.

6. У системі соціального захисту мають місце проблеми з обліком дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, координацією і контролем діяльності служб у справах дітей. Тому серед нагальних завдань держави — організація збору статистичних даних, забезпечення їх об'єктивності й відкритості.

7. Потребує удосконалення інформаційна складова соціального захисту дітей. Питання захисту дітей потрап-

ляють в поле зору вітчизняних ЗМІ епізодично, зазвичай напередодні Міжнародного дня захисту дітей (1 червня), тоді як відповідно до законодавства й міжнародних стандартів таке інформування має здійснюватися постійно.

Проведене дослідження обумовлює потребу в подальших наукових розвідках, зокрема, в напрямі пошуку відповідей на такі питання:

якою має бути підтримка з боку держави громадських ініціатив соціального спрямування, щоб забезпечити захист прав, свобод і законних інтересів дітей-переселенців;

як правильно визначати мінімально необхідну кількість установ і закладів соціального захисту дітей, які потрапили у складні життєві обставини, чисельність персоналу в них, та скільки має бути в Україні дитячих будинків сімейного типу, щоб задовольняти потреби в сімейних формах виховання дітей;

що треба зробити в умовах децентралізації влади для запровадження на рівні територіальних громад посад уповноважених з прав дитини, наділених реальними повноваженнями щодо впливу на місцеві органи влади з питань соціального захисту дітей;

з метою максимального наближення послуг до дітей та сімей слід невідкладно законодавчо закріпити положення щодо виконання об'єднаною територіальною громадою функцій органу опіки та піклування, повноваження з питань профілактики соціального сирітства, насильства над жінками та дітьми, наділення об'єднаних територіальних громад іншими функціями, передбаченими законодавством України та її міжнародними зобов'язаннями відносно соціального захисту дітей.

Література:

1. Діти в Україні // Звіти ЮНІСЕФ про ситуацію в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr>
2. Закон України "Про охорону дитинства" від 26.04.2001 р.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (редакція від 10.11.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
4. Закон України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" від 24.01.1995 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>
5. Закон України "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю" від 27.06.2001 р. (редакція від 08.10.2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558-1>
6. Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15.11.2001 р. (редакція від 28.12.2015 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/2789-14>
7. Закон України "Про соціальні послуги" від 19.06.2003 р. (редакція станом на 21.02.2016) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
8. Закон України "Про забезпечення організаційно-правових умов захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" від 13.01.2005 р. (редакція станом на 01.01.2017): [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
9. Закон України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" від 20.10.2014 р. (редак-

ція станом на 21.01. 2016 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.2005 р. № 878 "Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2005-%D0%BF>

11. Наказ Міністерства молоді та спорту від 06.10.2005 р. №2280 "Про затвердження Типових штатних нормативів працівників центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціального гуртожитку, соціального центру матері та дитини" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0120-0>

References:

1. UNICEF (2017), "Children in Ukraine. UNICEF reports on the situation in Ukraine", available at: <http://www.unicef.org/ukraine/ukr> (Accessed 05 Jan 2017).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Protection of Childhood", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (Accessed 10 Jan 2017).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), "The Family Code of Ukraine", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (Accessed 10 Jan 2017).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On Bodies and Services on Affairs of Minors and Special Establishments for Minors", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80> (Accessed 10 Jan 2017).
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Social Work with Children and Youth", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (Accessed 10 Jan 2017).
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine "On Prevention of Family Violence", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/2789-14> (Accessed 10 Jan 2017).
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine "On Social Services", available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-15> (Accessed 10 Jan 2017).
8. Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The Law of Ukraine "On Ensuring Organizational and Legal Conditions for Social Protection of Orphans and Children Deprived of parental care", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> (Accessed 10 Jan 2017).
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On ensuring rights and freedoms of internally displaced persons", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (Accessed 10 Jan 2017).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2005), Resolution "On approval of provisions on social hostel for orphans and children deprived of parental care", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/878-2005-%D0%BF> (Accessed 05 Jan 2017).
11. Ministry of Ukraine for Family, Youth and Sports (2005), Order "On approval of Standard regulations of regular employees of center socio-psychological rehabilitation of children and youth with disabilities, social coexistence and social center of mother and child", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0120-0> (Accessed 05 Jan 2017).

Стаття надійшла до редакції 01.02.2017 р.